

A bibliakritika és a gyakorlati lelkipásztori működés.

Irta : **Benczédi Pál.**

A Hibbert Journal 1914. évi áprilisi számában Hubert Haudley, londoni anglikán lelkész figyelemre méltó cikket ír a bibliakritikának a lelkész gyakorlati működésére való hatásáról.¹ Már az a körülmény is érdekelt minket: hirtelen hazánkban, hogy miként gondolkozik erről a gyakorlati teológiai kérdésről egy anglikán lelkész, de ezenkívül felismereti kötelességünk, hogy ezt a kérdést minél bővebben tárgyaljuk az igehirdetés lehető leghathatósabb módjainak megtalálása végett. Ezen okból Haudleynek gondolatmenetét fogjuk követni s azon kérdésekben, ahol az ő gyakorlati útmutatása nem elegendő, vagy pedig nem világos össze a mi körülményeinkkel és egyházunk' elveivel, ott a mi szempontunkat fogjuk kidomborítani.

Haudley következő kérdések szerint csoportosítja fejtegetéseit: mi a bibliakritika, mi a keresztyén lelkipásztor munkája s végül hogyan alkalmazható a bibliakritika a lelkipásztori működés különböző terein. Az első kérdés tehát az, hogy mi a bibliakritika? Ebben a kérdésben egészen követhetjük Haudleyt, aki következőképpen felel erre a kérdésre: »A bibliakritika mindenek előtt a tudás görcsöve, amelynek segítségével a biblia nem az, aminek pusztán szemmel látszik: együvé tartozó égi kijelentés, hanem fokról-fokra fejlődő irodalom, melyet kezdettől fejlődésig emberi tévedés és szellemi fejlődés jellemez. Továbbá a bibliakritika a historikusnak' messzilátója, melynek segítségével megláthatni az emberi haladásnak széles

¹ Hubert Handley : The effect of Biblical Criticism in the work of a Christian Pastor.

fognak-e a világirodalom legnagyobb remekei közé tartozni? A Bibliában is, ami örök igazság, ami az emberi lélekből fakad, mindig meg fog maradni, de mivel az is emberi mű, az emberiség arra fog törekedni, hogy a biblia fényénél újabb és újabb igazságokat kutasson föl s az emberiséget a hűség végtelen útján tovább és tovább vezesse. A biblia feladata és fontossága tehát nem abban van, hogy csalhatalan és változtathatlan normákat állítson föl, hanem abban az ihletésben, amelyet mindenkire gyakorol, aki igyekszik befelelni magát szellemébe. Mi sem biztosítja jobban a biblia halhatatlanságát, mint az a hatás, melyet az emberi szellem legnagyobb, legragyogóbb képviselőire gyakorolt. Eltekintve a teológiai és a középkori bölcséleti irodalomtól, amely különben egyet jelent, a biblia csaknem minden nagy költőt és művészt ihletett kisebb vagy nagyobb mértékben. Érdekes tanulmány volna, amely ezt a tárgyat felöleli. Így tehát ha valami hatalom megakarná semmisíteni a bibliát, akkor azokat a művészi alkotásokat is meg kellene semmisíteni, melyeket a biblia ihletett.

A bibliakritika tehát nem ártott a Bibliának, hanem még közelebb hozta azt a mai ember értelmi és érzelmi világához.

Most már az a kérdés, hogy mi a lelkipásztor feladata? Haudeley ezt a következőképpen határozza meg: »A lelkipásztori munkatér más és más az idők változásával még ugyanabban az országban is. A 14. századi Chaucernek, szegény városi papja, aki önfeláldozóan vezeti híveit, látogatja látollevő betegeit, »nem zavartatva esőtől és vihartól«, vagy pedig ellenkezően Wycliff érzékies papja, »aki vágyodik a világi élvezetekre«, »a pokol ördöge« és akinek »sommis porciájára sem tartozik az anyaszentegyházhoz«; a 18. században Thackeray Sampson nevű anglikán káplánja, a korhely tisztelendő úr, a kétkulacsos evangélista, a 19. században Eliot György Mr. Irwineje, aki kedves, őszinte vallásos ember; egy piktantást vetve az ország határain túl, Hugó Viktor jó püspöke, Ibsen Brandja, Fogazzaro Szentje, ezek mind ugyanazon fajhoz tartozó keresztény pásztorok, habár működésükben a különmeműségnek jó adaga látható«. Mi is, ami viszonyaink szerint

a keresztény pásztor többféle elemből kell, hogy meghatározzuk. Ismerjük a keresztény lelkészt, mint reformátort, aki évekig tanúl külföldön, hogy hazájába az új korszak világát átható eszméit elhozza, ismerjük a disputációk lelkészeit, akik életük kockáztatásával is hirdetik az igét, de ismerjük a viszonyokkal bölcsen megalkudni tudó előrelátó egyházmentő férfiakat is. Ismerjük a szörzálhasogatások korszakát, midőn nagy dicsőség volt egy »és« szócskáról egyházi beszédet írni, midőn a borból való terekas fogyasztás elsőrendű társadalmi erény volt. Világos, hogy a jó lelkipásztor képét nem ezekből a gyarlóságokból, hanem az ember hivatását, az ember haladását, az emberi léleknek nemesedését igazán átérző és hivatásu szentségében igazán bízni tudó és kora szellemi műveltségével együtt haladó lelkipásztorban látjuk. Igaz, napjainkban divattossá vált a lelkész munkáját lekicsinyelni, vagy meg sem látni. Még ott is, ahol az ember méltán elvárhatná és föltételezhetné a lelkipásztori munkának és a lelkészek által teljesített feladatnak a fontosságát, sokszor a legnagyobb tájékozatlansággal találkozunk. Benedek Eleknek, e kiváló székely írónak van egy idillikus szindarabja, melynek címe: »Falusi idilltek«. E darabban két ref. pap is szerepel. Talán ezek közül egyik lett volna a darab főhőse, mert hiszen erről mindenki azt mondja: derék, kiváló, eszes, bámulatos alak, egyebet azonban nem teszen, hanem sétál a vízparton, verseken törli a fejét, keresztel, eszik, tehenet próbál fejni és pénzzavarban van állandóan. Ebből ugyan nem alkotja még senki egy mai lelkésznek az eszményképét. Mennyivel más alak a Rákosi Viktor »Elnémult harangjainak« főhőse? Itt már a hivatás magasztalán álló embernek az alakjával találkozunk.

Most már annak a kérdésnek a megoldása következik, hogy a lelkész hogyan jár el a bibliakritikának eredményével munkásságának különböző mezein? Ez alkalommal tehát nem az egész lelkipásztori munkatéréről van szó, hanem csak azokról a vonatkozásokról, melyek a bibliakritikával összefüggenek. Haudley a következő pontok szerint foglalkozik ezzel a kérdéssel: 1. Az evangélium hirdetése; 2. A szákrámentumok kiszolgáltatása; 3. Egyéb

tájképét, a Bibliának ezen széles mezőben levő helyét megtudjuk állapítani, egybehangzóvá tudjuk tenni a sémi fajok és az őket megelőző népek műveltségével, egybeazonlíthatjuk más népek rokon vallási irataival és így a Biblia nem lesz egyedül álló, rokon nélküli jelenség, hanem egyike lesz a világ legnagyobb fontosságú szentíratainak. Ezzel a bibliakritika rombol és épít. Betűszerinti befejezettség, kétségbevonhatlan biztosság, a régi inspiráció hite, a külső tekintély nincs meg már, de ezekkel szemben a Bibliának új dicsőség és megmérhetlen fontosságú jelentőség nyílt meg. A Bibliának igazi szelleme most tör elő szabadon. Így a bibliakritika a Bibliát, mint az igazságnak csallhatatlan eszközét kivette a felkész kezéből, hanem otthagyta, mint a *legfőbb vallásos tapasztalatnak kincsesházát*. Csallhatatlannak tartott mondások, tettek elvesznek a felkész birtokából, egyik a másik után vész el a történeti erősség váraiból és hull bele a homályosan sejtett táj föltevés, vagy pedig a mithikus elbeszélés birodalmába. De a nagy központi megtartó tények, Urnak szenvedése, túléli a pusztulást és a halált. Ezek ma erősebben állanak, mint valaha. A látókok lelke mélyén keletkezett magasztos, elevenítő szellemi igék és az érettünk útjára az üdvözítő lelkében megjelent igazságok időről-időre nyernek vallásos súlyokban éppen a kritika következtében. Ez a bibliakritika.«

Eddig Haudley idevonatkozó fejtegetése. A Biblia nem vesztett értékéből, hanem éppen nyert a kritika által. A Mózes öt könyvét, amely több század bélyegét viseli magán, nem fogom sem Mózes, sem egy ember művének tekinteni. A Genésis elbeszéléseit nem fogom történeti tényeknek nézni, a zsidó népet nem veszem ki az emberi haladás törvénye alól, hanem tudom, hogy kezdetben ők is bálványimádók, aztán több istenimádók voltak s csak később, hosszas küzdelmek után jutottak el az egy isten imádlásához. Nem isten választotta ki őket az ő népének, hanem nekik volt szabva nemzeti istenük. Wellhausen után tudjuk, hogy a törvény nem a pusztai vándorlás idejében, a nomád élet műveletlen korszakában, hanem a fogtság után keletkezett. Az új testámentum íratokról is tudjuk,

hogy azok nem egységes felfogásnak az eredményei, hanem különböző íróknak, különböző iskoláknak és céloknak, nem egy esetben pártoknak állanak szolgálatában; Baur, a tübingiai iskola megalapítója kimutatja, hogy az újszövetségi íratok között csak négy írat van, amely ez apostoli korból való. Ezen a kérdésen aztán lehet vitalkozni, lehet ezt többre emelni, vagy kevesebbre redukálni, amnyi azonban bizonyos, hogy az új fényt és új világosságot derített az újszövetségre a gondolkozó tö elől. Ezen felfogás mellett nem fognak nehézségeket okozni a különböző íratokban található ellentmondások, a csodák magyarázata sem fog kétségbeejteni s így ezen iratok között megsejthető még az írók által sem helyesen ismert Jézusnak főnséges alakja. Megismerhetők azok a helyek, amelyek bizonyos egyházi célok érdekében betoldattak s meglátható ezen az alapon, hogy az orthodoxnak nevezett egyházak dogmái nem bibliai alapon nyugszanak.² Így a bibliakritika valóságos áldás a szabadelvű egyházakra és a szabadság után sovárgó lelkekre nézve. Az a lény, hogy a bibliát összhangba igyekeznek hozni a különböző iratok keletkezésének idejével, a régi kor eszmeáramlataival, a Baur által keresztüli vitt történelmi nyomozás lehetővé teszi a biblia igaz szellemének megismerését ellenkezően azon racionizáló, vagy dogmatikus irányzattal szemben, melyben minden kor a maga korának felfogását, célját és törekvéseit akarta igazolni a szentírásból. Ezen felfogás ellenére sem mondhatjuk, hogy a biblia elveszítette volna a mai korra való iratását, amint azt György Afadár »A bibliatörténelem az iskolában« című füzetecskéjében hirdeti. Nem az a döntő valamely mű értékének megbírálásánál, hogy ki és mikor írta, ezek a körülmények természetesen figyelmen kívül nem hagyhatók, hanem az, hogy lényileg van e félek és élet a kérdéses műben. Homérosz két nagy eposzárót kimondhatják a szaktudósok, hogy Homérosz sohasem élt, hanem a két nagy eposz csupán a népköltészet összegyűjtése és az események sorrendjében való elrendezése. Vajjon e mellett is a homeroszi eposzok nem

² J. E. Carpenter: The Bible in the nineteenth Century 452–510. 1

KÜLÖNFÉLÉK

Egy bölövi háborús okirat. A háború vihara által megsepert székely területen tartózkodva, közvetlenül szerezhettem tapasztalatokat azokra a meg nem fejthető kérdésekre, amelyek a meneküléssel kapcsolatban felmerülnek. Az iskolában oly szépen hangzik: *historia est magister vitae*, de ki tudná megmondani, hogy a nemzetek hőstörténelmének anyagát, a háborút mi hozza létre és mi vezeti? A monistikus világfelfogás mellett az emberiség haladásában mi szerepe van a háborúnak? Mindezekre ma még megnyugtató feleletet kapni nem tudunk s a háborút küzdjük a rendeltetésünkbe vetett nemes hittel. A háború sajátos jelentése a béke jogrendjével szemben ott lép markánsan előtérbe, ahol a hadakozó felek hadseregei egymásután váltakozva jelennek meg.

A hadakozó felek seregei által megszállott ellenséges területek a nemzetközi jog értelmében az eddigi jog uralma alatt maradnak a kiverésig, vagy a békekötésig, de az elv csak elv marad.

Mihelyt a békeidők szervezett hatósága a területet elhagyja, az emberben megfékezett erő kitör és korlátlanul kezd föllépni minden téren. Az elmenekültek és otthonmaradottak nemcsak testileg, de lelkileg is elválnak. A menekülő viszi a szülőföldre való ragaszkodás édes érzetét, az otthonmaradottak pedig megszűntnek tekintenek minden kapcsolatot a béke rendjével szemben. A kiűritett területen az emberek nem az etika és jog parancsa szerint, hanem ösztönük szerint cselekesznek. Ethikára és jogra nevelve vagyunk s csak az ezeket hatályosító szervezet mellett cselekszünk e szerint. A megszokott szervezet helyett azonban a hazai vagy ellenséges haderő szervezett ereje lép, amelynek célja megvan, de a kivített mindig a taktikai helyzet diktálja. Ezért a polgári élet rendje a hadszíntéren teljesen háttérbe szorul, ha meg is marad. *Forog valaki, vagy egy képzelt lehetőség körül.* A falú társadalmában az egyén még a békében is sajátos érték. Mindenkinek megvan a közben kialakult helye, szerepe és súlya. Az oly mozgékonytalan falúsi élet ezek körül az értékek körül bonyolódik le. És a háború irányítói is ezekre nehezdednek rá. Úgy érezzük falúhelyen, hogy minden hadvezetés a rendelkezésétől várható sikert egycsesen a falúsi tekintélyekből préseli ki. Az újságok híradásában felbukkanó szenzációsabb esetek a rendszerben csak nagyobb csomópontok, de végeredményében a jelenség ugyanaz a legkisebb helyen is.

A menekült területen a hatóságok eltávozásával beáll a teljes szervezetlenség (anarchia). Mindenki várja az események folyamatát s bármit tesz is bárki, a cselekmények a pillanatok hatására redukálódnak. Az ellenség

ideiglenes rendelkezése a saját szempontjából és nem a polgárság érdekében történik elsősorban — a helyi tekintélyek felhasználásával. Ez a megszállt terület lakosságának a szenvedése. A részletek elhagyásával két érdekesebb momentumot tartok megrögzítendőnek. A brassó—bölön—udvarhelyi vonal sok mindent érthetővé tesz. Az ellenség betörésekor Bölön az átvonulási vonalba esett anélkül, hogy harc színhelye lett volna. Az oláh csapatok egyre-másra vonultak át.

Egyik hadseregrész ott vert tábort a temető mögött — Forró kertje lábán — egy éjszakára. A tábor végleges elhelyezkedése éjfél felé ért véget. Ekkor a parancsnok egy lovassági különítményt beküldött a falúba, hogy a legtekintélyesebb embert vezessék elébe. Az otthonmaradottak között volt id. Tana Sámuel, aki 82 éves korral, vagyoni helyzeténél, viselt hivatalánál, józan bölcsességénél és egész egyéniségénél fogva a község valóságos feje. Az öreg székely urat már 1849 február 8-án (14 éves) Kézdivasárhelyen a puskapor úgy megcsókolta, hogy most is jól látszik mindkét arcán a nyoma s így hát a puskaporos hordón ülő parancsnoktól még az éjféle órákban sem ijedt meg. Siculus észjárással magához vette az előző oláh parancsnok által kinevezett „oláh bírót“ és a községben levő oláh papot, hogyha nem is hét szilvafás, de mégis székely nemeshez illően jobbágyi kísérettel jelenhessék meg. Ekként felkészülve a lovas katonaság körülvette minden oldalról „nehogy vagy egy kutya megharaphassa“ s így érkezett meg a táborhelyre. Itt egy parancsnokló tábornok „üveges hintóban“ (üveg karosszeriás autó) fogadta s katonás rövidséggel egy könyvből a következő négy parancsot adta ki:

1. 16—50 éves ember 8 napig egy is el ne hagyja a községet, mert agyonlövöti. Ezeket össze kell írni.

2. Az országúttól az erdő aljáig a katonai mérnök kijelölése szerint lövészárók készítenő 24 óra alatt.

3. Az elmenekültek vagyona „Nagy“—Romániáé, mivel ezek hűtelenek lettek a területhez. Ezeket össze kell írni.

4. Reggel 1000 liter forralt tej viendő a táborhelyre.

Mindezek pontos végrehajtásáért az öreg urat tette főbélövetés terhe alatt felelőssé. Amikor a lövészárók készítés lehetetlenségére útal, azzal bocsátotta el a parancsnok, hogy a kiadott parancs: parancs.

A falú feje ezzel a lovasság által közre fogva visszatért a községbe s mielőtt pihenni tért volna, a falúbeli idősebb emberek által házról—házra járattva adta tovább a parancsot. Minden teljesedésbe ment a parancs szerint s így nem lett semmi baj. Még a lövészárók is elkészült volt, de a gazdák szépen be is föltötték, mert erre a területre is nagy szükség van ebben a drága világban.

Az oláh uralomnak — a részletek nem tartoznak ide — csakhamar vége lett. Jöttek a mi dicsőséges katonáink a szövetséges német bajtársakkal. A német katonaság parancsnoka is küldött az öreg Tanának egy kedves üzenetet. Befehl! volt a megszólítás. „Este jött a parancsolat“ — violaszin pecsét nélkül —, hogy reggelre 1000 drb. kenyér legyen az apácai erdő alján fekvő Magyaróson. Bölönben egész éjszaka minden kemencében sütöt-

istentiszteletek vezetése a templomban; 4. Az ifjúság tanítása; 5. Egyes lelkek vezetése. Mindezekkel kapcsolatban tárgyálja a bibliakritika hatását. Ézti a beosztást mi is megtarthatjuk, hogy követhessük egy egészen más körülmények között élő, más nemzet és más felekezet papjának idevonatkozó gyakorlati fejtegetéseit. Mi természetesen az evangélium hirdetése és más istentiszteletek vezetését nem tárgyaljuk külön, mert nekünk ilyen nincsen, szákrámentum helyett az egyházi szertartásokat fogjuk tárgyalni és az egyes lelkek vezetését a kura pásztorális általános nevével jelöljük.

Haudley az evangélium hirdetésének tartalmát a hallgatóságához szabja. Így különbséget tesz a művelt közönséghez és a köznéphez intézendő beszédek között, ami helyes is.

Forrásunk azt mondja, a művelt közönség nem szereti, ha az egyházi beszéd kritizálja a bibliát, de azt igen, ha a beszéd kritikai alapon áll. Felhoz egy esetet, mely szerint ézelett 10 évvel 160 ember cirkált egy hajón a Földközi tengeren körülbelül hat hétfig. Az útasok között volt jogász, orvos, kereskedő és más hivatalnokféle ember és 12 lelkész. A lelkészek között volt 11 konzervatív felfogású és 1 liberális teológus. A papok egymásután, egymás segédletével istentiszteleteket tartottak a hajón. Végül — amikor már mindenik lelkészt hallották — a bucsúistentisztelet megtartására a liberális gondolkodású papot kérték fel az útasok, még pedig úgy, hogy ő már teljesen egyedül, minden segédlet nélkül tartson istentiszteletet. A tanulság ebből világos. A szabadelvű ember könnyebben megtalálja az utat a közönség szívéhez, mint a reszes, konvencionális teológus. Haudley azt mondja, hogy körülbelül ez a sorsa az egyházi beszédeknek az egész Angliában.

(Vége köv.)

·IRODALOM

Szombati-Szabó István ref. táborigelkész a következő irodalmi jelentést teszi közzé:

A *Kókai Lajos* budapesti könyvkereskedő cég bizományában *augusztusra két könyvem* kerül ki a könyvpiacra.

„*Az erős Isten uraknak ura*“ cím alatt az Uralkodó nevénapján, születése napján, I. Ferencz József király halálakor, IV. Károly király koronázásakor és az uralkodóház családi ünnepei alkalmával elrendelt istentiszteleteken részben a harctéren, részben a házában tartott beszédek, illetve imádságokat foglaltam össze, amelyek ezután alkalmakkor is használhatók, de főként mint a jelenvaló idők emléke jöhetnek számításba. E könyv ára 2 K lesz.

„*Seregek istene*“ cím alatt különböző alkalmakra szolgáló, ünnepi és általános, kivétel nélkül a háborús idővel szerves vonatkozásban álló beszédek és imádságokat adok (újkenyéri, karcsonyi — elő- és utóimádsággal, újévi — elő- és utóimádsággal és még három háborús időbeli egyházi beszéd, háborús esztendőt búcsúztató imádság, esketési és keresztelési szertartási beszéd és imádság stb. — összesen 9 beszéd és 12 imádság). E könyv ára 3 korona.

Tekintettel az orosz fogolytáborokban levő ref. magyar katonák lelkiigondozása céljából rövidesen bekövetkező emissziómra, kérem, hogy *a megrendeléseket egy levelezőlapon a rescabányai ref. lelkeszi hivattal augusztus végéig közölni méltóztassék*. Az előfizetési díjak is, a megrendelő könyv címének feltüntetésével oda küldendők. A bizományos és más könyvkereskedőcégek útján a könyv ára 50 fillérrel és a portóval drágul.

Sternthal (Steiermark), 1917. július hó.